

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของโรค

โรคอุจจาระร่วง เป็นโรคที่มีจำนวนผู้ป่วยและเสียชีวิตปีละมาก ๆ โดยเฉพาะในทารก และเด็กเล็ก ๆ ของกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา จากรายงานการสำรวจในทวีปเอเชีย แอฟริกา และลาตินอเมริกา เมื่อปี ค.ศ. 1975 มีเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ที่ได้รับทุกข์ทรมานจากโรคอุจจาระร่วงมากถึง 500 ล้านคน และถึงแก่ความตายประมาณ 5-18 ล้านคน (Lam 1982 : 325) ในประเทศไทย โรคอุจจาระร่วงเป็นปัญหาสำคัญของประเทศมานานหลายสิบปี จากสถิติกระทรวงสาธารณสุขในปี 2531 พบอุบัติการณ์ของโรคอุจจาระร่วงในประชากรทั่วไป 1338.97 ต่อประชากรแสนคน สำหรับเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี พบอุบัติการณ์ของโรคอุจจาระร่วงมีถึง 4878.79 ต่อประชากรเด็กแสนคน สำหรับอัตราตายในประชากรทั่วไป พบ 3.7 ต่อประชากรแสนคน และเด็กพบ 3.8 ต่อประชากรเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี แสนคน ตามลำดับ นอกจากนี้พบว่าโรคอุจจาระร่วงยังเป็นสาเหตุของการตายสูงเป็นอันดับหก เมื่อเทียบกับโรคอื่น ๆ ทั้งหมด และเป็นสาเหตุของการตายเป็นอันดับสองในเด็กอายุต่ำกว่า 1 ปี รองลงมาจากโรคติดเชื้อของระบบทางเดินหายใจ จากการเฝ้าระวังโรคทางระบาดวิทยา ของฝ่ายแผนงานและประเมินผล สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดลำปาง ในปี พ.ศ. 2531 พบอุบัติการณ์ของโรคอุจจาระร่วงในเด็กอายุ 0-4 ปี 12420.0 ต่อประชากรเด็กแสนคน และอัตราตาย 3.81 ต่อประชากรเด็กแสนคน และที่อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง พบอัตราป่วยสูงถึง 14027.4 ต่อประชากรเด็กแสนคน

โรคอุจจาระร่วงเป็นโรคที่พบมีการระบาดได้ตลอดปี ช่วงที่มีผู้ป่วยมากมีอยู่ 2 ช่วง คือ ระหว่างเดือน พฤศจิกายน-กุมภาพันธ์ และระหว่างเดือน พฤษภาคม-กรกฎาคม สาเหตุที่ทำให้เกิดโรคอุจจาระร่วง เกิดได้จากหลายสาเหตุ เช่น ไวรัส แบคทีเรีย โปรโตซัว พาราสิต เชื้อรา และอาจเกิดจากการแพ้โปรตีนในนม หรือสารต่าง ๆ รวมทั้งยา (Meta in Bellanti, ed 1983 : 4) นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งเสริมให้อุบัติการณ์การเกิดโรคอุจจาระร่วงในเด็กเพิ่มขึ้น เช่น สภาวะทางโภชนาการเด็กที่มีน้ำหนักตัวน้อยกว่าเกณฑ์ปกติ การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม

ไม่ถูกต้อง และการเลี้ยงดูเด็กของมารดา ล้วนแต่ทำให้มีโอกาสเสี่ยงต่อการเกิดโรคอุจจาระร่วง ได้ทั้งสิ้น (Matulesy 1982 : 403)

เมื่อพิจารณาถึงองค์ประกอบสำคัญสามประการในการก่อให้เกิดโรค ตามทฤษฎีระบาดวิทยาซึ่งได้แก่ โยสต์หรือมนุษย์ เชื้อโรคหรือสิ่งที่ก่อให้เกิดโรค และสิ่งแวดล้อม (สมชาย สุพันธ์ วนิช 2524) จะพบว่า ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่กำหนดให้มนุษย์มีโอกาสติดโรค หรือทำให้โรคแพร่ระบาดได้ก็คือ พฤติกรรมมนุษย์ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมนั่นเอง ในด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งนอกเหนือจากสิ่งแวดล้อมด้านสุขาภิบาลที่ก่อให้เกิดโรคได้ แล้วนั้น สิ่งแวดล้อมด้านสังคม ซึ่งหมายรวมถึงปัจจัยด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม การกระจายตัว และความหนาแน่นของประชากร เหล่านี้มีอิทธิพลต่อสุขภาพอนามัย และโรคภัยไข้เจ็บ (อรทัย รวยอาจิม 2526) สำหรับในโรคอุจจาระร่วง ก็พบว่า ความเชื่อมีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรมการรักษาต่าง ๆ กล่าวคือ ถ้ามารดามีความเชื่อผิด ๆ ว่าการที่เด็กอุจจาระร่วงนั้น เกิดจากการยึดตัว เปลี่ยนเอวริยาบท หรือทกล้ม ก็ย่อมต้องมีอาการอุจจาระร่วงเป็นธรรมดา ก็จะไม่คิดว่าบุตรของตนเป็นโรคอุจจาระร่วง แต่จะถือว่าเป็นเพียงขั้นตอนหนึ่งของการพัฒนาเด็กเท่านั้น ก็ย่อมจะไม่กระตือรือร้นที่จะให้การดูแลรักษาตั้งแต่แรกเริ่มมีอาการ จะสนใจการรักษาพยาบาลก็ต่อเมื่อบุตรของตน มีอาการอย่างรุนแรงเสียก่อน (Rhode, 1980 อังไฉน อังคนา จิราจันต์ 2530)

จึงอาจกล่าวได้ว่า โรคอุจจาระร่วงมิใช่เป็นปัญหาทางการแพทย์ ซึ่งมีสาเหตุมาจากการติดเชื้อเพียงอย่างเดียว แต่ยังเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคม วัฒนธรรม ความเชื่อทางด้านสุขภาพ และพฤติกรรมอนามัย อีกด้วย จากที่กล่าวมา เป็นแรงจูงใจให้ผู้ศึกษาสนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อด้านสุขภาพ การรับรู้ความรุนแรงของโรคอุจจาระร่วงกับพฤติกรรมการรักษาของมารดาเด็กอายุ 0-4 ปี ในอำเภอเสวีมังาม จังหวัดลำปาง เพื่อจะได้นำผลที่ได้ไปปรับคัดแปลง วางแผนสุขภาพ เพื่อปรับพฤติกรรมของประชาชนให้ได้ประโยชน์สูงสุด

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อทราบความรู้ของมารดา เกี่ยวกับสาเหตุและอาการของ โรคอุจจาระร่วง การรับรู้เกี่ยวกับโอกาสที่จะเป็นโรคอุจจาระร่วง
2. เพื่อทราบพฤติกรรมการรักษาของมารดา เมื่อบุตรมีอาการอุจจาระร่วง
3. เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่าง ระดับการศึกษาของมารดา การรับรู้ถึงความรุนแรงของ โรคอุจจาระร่วง และความรู้เกี่ยวกับโรคอุจจาระร่วงของมารดา กับพฤติกรรมการรักษาโรคอุจจาระร่วง

สมมติฐานของการศึกษา

1. มีความสัมพันธ์ทางบวก ระหว่างระดับการศึกษาของมารดา กับพฤติกรรมการรักษาโรคอุจจาระร่วง
2. มีความสัมพันธ์ทางบวกระหว่าง ความรู้เกี่ยวกับโรคอุจจาระร่วง กับพฤติกรรมการรักษาโรคอุจจาระร่วง
3. มีความสัมพันธ์ทางบวกระหว่าง การรับรู้ถึงความรุนแรงของโรคอุจจาระร่วง กับพฤติกรรมการรักษาโรคอุจจาระร่วง

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจที่มุ่งศึกษาถึงความรู้ของมารดา เกี่ยวกับสาเหตุ อาการ และการรับรู้เกี่ยวกับโอกาสที่จะเป็นโรคอุจจาระร่วงในเด็ก พร้อมกับศึกษาถึงพฤติกรรมการรักษาของมารดา เมื่อบุตรมีอาการอุจจาระร่วง และหาความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาของมารดา ความรู้เกี่ยวกับโรคอุจจาระร่วง และการรับรู้ถึงความรุนแรงของโรค ที่

ส่งผลถึงพฤติกรรมการรักษาของมารดา เมื่อบุตรมีอาการอุจจาระร่วง ในเขตอำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง จำนวน 280 คน โดยการสุ่มตัวอย่างหลังคาเรือนที่นามสกุลไม่ซ้ำกัน เลือกผู้ให้สัมภาษณ์ภายในบ้านที่เป็นมารดา และเลี้ยงบุตรเอง มีอายุระหว่าง 15-49 ปี เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถาม ในระหว่างเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2534

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. เพื่อนำผลการศึกษา ไปใช้เป็นแนวทางในการ ไปปรับคัดแปลง วางแผนสุขภาพ เพื่อปรับพฤติกรรมของมารดา เมื่อบุตรมีอาการอุจจาระร่วง
2. เพื่อให้บุคลากรทางสาธารณสุข ได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัจจัยทางความเชื่อ ด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ-สังคม และวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน ในการให้คำแนะนำกับบิดา-มารดา หรือญาติของผู้ป่วย เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดในการป้องกันความรุนแรงและรักษา โรคอุจจาระร่วง

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ข้อมูลที่ได้จากคำบอกเล่าของมารดา และจากการสังเกตร่วม ของผู้เก็บข้อมูล ในตัวอย่างแต่ละราย ถือว่าตรงตามความเป็นจริงทุกราย
2. มารดาที่เลือก เป็นตัวอย่าง ถือว่าเป็นตัวแทนของประชากรทุกคนในครอบครัว

ข้อจำกัดของการศึกษา

การศึกษาคั้งนี้ อาจมีความคลาดเคลื่อนได้บ้าง เนื่องจากมีความจำกัดในเรื่องของ เวลา การเก็บข้อมูล และงบประมาณ และการเก็บข้อมูลด้านการรักษาโรคอุจจาระร่วงโดยการ สัมภาษณ์ย้อนหลัง แทนการติดตามไปข้างหน้า ก็อาจมีความคลาดเคลื่อนได้เช่นกัน

นิยามศัพท์เฉพาะ

ความรู้ หมายถึง ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหา โรคอุจจาระร่วง ในเรื่องดังต่อไปนี้

1. ความรุนแรงของ โรคอุจจาระร่วง
2. สาเหตุของการเกิดโรคอุจจาระร่วง
3. อาการของ โรคอุจจาระร่วง

เกณฑ์ในการประเมินความรู้เกี่ยวข้องกับปัญหาโรคอุจจาระร่วง

- ร้อยละ 80 และมากกว่า หมายถึง มีความรู้ดี
ร้อยละ 50-79 หมายถึง มีความรู้ปานกลาง
ร้อยละ 50 และต่ำกว่า หมายถึง มีความรู้ต่ำ

อุจจาระร่วงเพียงเล็กน้อย หมายถึง มีการถ่ายอุจจาระเหลวมากกว่า 3 ครั้ง ใน 1 วัน

อุจจาระร่วงรุนแรง หมายถึง มีการถ่ายอุจจาระเหลวหรือเป็นน้ำจนอ่อนเพลีย

อุจจาระร่วงรุนแรง และเริ่มมีอาการขาดน้ำ

หมายถึง มีการถ่ายอุจจาระเหลว และอาเจียน จนกินน้ำ อาหาร หรือนม ไม่ได้

การรักษาตนเอง

หมายถึง การปฏิบัติของมารดา ต่อบุตรที่ป่วยด้วยโรคอุจจาระร่วง ด้วยวิธีการปล่อยให้หายเอง ซึ่ยากินเอง กินยากลางบ้าน/สมุนไพร เตรียมน้ำเกลือผสมน้ำตาล หรือน้ำเกลือผง

พฤติกรรมการรักษา

หมายถึง การปฏิบัติตนของมารดาเมื่อบุตรมีอาการอุจจาระร่วง

การรักษา

หมายถึง พฤติกรรมการรักษาของมารดา